

9. Kholmogorova A.B., Garanyan N.G. Nartsissizm, perfektsionizm i depressiya [Narcissism, perfectionism and depression]//Moskovskiy psikhoterapevticheskiy zhurnal. 2004. № 1. S. 18–35.

10. Kolumbayeva Sh.Zh., Lantseva T.V. Potrebnost' studentov v uchebnom protsesse i effektivnost' kontrolya nad obrazovatel'noy deyatel'nost'yu [Students' need for academic guidance and effective control over educational activities educational activities]//Vestnik KazNPU im. Abaya, seriya «Pedagogicheskiye nauki», №2(66), 2020. – S. 126–131.

11. Yasnaya V.A., Yenikolopov S.N. Sovremennyye modeli perfektsionizma [Modern models of perfectionism]// Psikhologicheskiye issledovaniya. 2013. T. 6, № 29. – S.1.

12. Hewitt P.L., Flett G. L. Perfectionism in the self and Social context: conceptualization, assesment and association with psychopathology// of Personality and Social Psychology. 1991. Vol. 60, № 3. P. 456–470.

13. Gracheva I.I. Adaptatsiya metodiki «Mnogomernaya shkala perfektsionizma» P.KH'yuitta i G.Fletta [Adaptation of the methodology "Multidimensional scale of perfectionism" by P.Hewitt and G.Flett]//Psikhologicheskiy zhurnal. – 2006. – № 6. – S. 73–81

МРНТИ14.35.07

<https://doi.org/10.51889/1728-5496.2023.1.76.012>

Р.Б. Исмаилова,^{1*} К.Т. Туkenова¹ П.Е. Жарылгасова² Б.Д. Жигитбекова³

¹Алматы технологиялық университеті
Алматы, Қазақстан

²Ш.Есенov атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті.,
Ақтау, Қазақстан

³Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ОҚЫТУ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақала болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда тәжірибеге-бағытталған оқытудың маңыздылығына арналған. Қазіргі уақытта тәжірибеге бағытталған оқыту үдерісінде кадрларды кәсіби тұрғыда даярлауды жаңғыртудан, оның мазмұнын өзгертуден, оның барлық компоненттерін қайта қараудан көрінетін оң сапалы өзгерістер болып жатыр. Мұндай жағдайларда жұмыс берушілердің нақты қажеттіліктерін ескере отырып, кәсіби бейімделген тұлғаны дайындауға ықпал ететін әдістерді іздеу қажеттілігі туындайды. Авторлар осы бағытта жеке тұлғаның қалыптасуының ғылыми-теориялық негізіне талдау жасап, тәжірибеге-бағытталған оқытуда тұлғаға бағытталған тәсілдің ықпалына мысалдар келтірген. Болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыратын тәжірибеге-бағытталған оқытуды жүзеге асырудың бірнеше шарттарын анықтаған. Сондай-ақ, мақалада шетел ғалымдарының да зерттеулеріне тоқтала келіп, қазіргі еңбек нарығында түлектердің сәтті кәсіби бейімделуін қамтамасыз ететін болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тәсілдері талданған.

Түйін сөздер: кәсіби құзыреттер, кәсіби бейімделу, кәсіби қызмет, болашақ педагог, тәжірибеге бағытталған оқыту.

Исмаилова Р.Б., ^{1*} Тукенова К.Т., ¹ Жарылгасова П.Е., ² Жигитбекова Б.Д.³

¹Алматынський технологический университет.

Алматы, Казахстан

²Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова. Актау, Казахстан

³Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

Статья посвящена важности практико-ориентированного обучения в формировании профессиональных компетенций будущих педагогов. В настоящее время в процессе практико-ориентированного обучения происходят позитивные качественные изменения, которые проявляются в модернизации профессиональной подготовки кадров, изменении ее содержания, пересмотре всех ее компонентов. В таких случаях возникает необходимость поиска методов, способствующих подготовке профессионально адаптированной личности с учетом конкретных потребностей работодателей. Авторы проанализировали научно-теоретическую основу становления личности в данном направлении и привели примеры влияния личностно-ориентированного подхода в практико-ориентированном обучении. Определены несколько условий реализации практико-ориентированного обучения, формирующего профессиональную компетентность будущих педагогов. В статье также затронуты исследования зарубежных ученых, проанализированы методологические подходы к формированию профессиональной компетентности будущих педагогов, обеспечивающие успешную профессиональную адаптацию выпускников на современном рынке труда.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, профессиональная адаптация, профессиональная деятельность, будущий педагог, практико-ориентированное обучение.

Ismailova R.^{1}, Tukenova K.,¹ Zharylgasova P.,² Zhigitbekova B.³*

¹Almaty University of Technology.

Almaty, Kazakhstan

²Caspian State University of technology and engineering named after Sh. Yessenov
Aktau, Kazakhstan

³Abai Kazakh National Pedagogical University.
Almaty, Kazakhstan

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF PRACTICE-ORIENTED TRAINING

Abstract

The article is devoted to the importance of practice-oriented training in the formation of professional competencies of future teachers. Currently, in the process of practice-oriented training, positive qualitative changes are taking place, which are manifested in the modernization of professional training, changes in its content, and the revision of all its components. In such cases, there is a need to find methods that contribute to the training of a professionally adapted person, taking into account the specific needs of employers. The authors analyzed the scientific and theoretical basis of the formation of personality in this direction and gave examples of the influence of the personality-oriented approach in practice-oriented learning. Several conditions for the implementation of practice-oriented training, which forms the professional competence of future teachers, have been identified. The article also touched upon the research of foreign scientists, analyzed methodological approaches to the formation of professional competence of future teachers, ensuring the successful professional adaptation of graduates in the modern labor market.

Keywords: professional competence, professional adaptation, professional activity, future teacher, practice-oriented training.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының (өмір бойы оқу) үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасы [1] рефлексияға қабілеттілігі, кәсіби дағдылары, педагогикалық дарыны және жаңаға ұмтылысы, өз тұлғасының одан әрі өсуі мен дамуына уәждемесі бар жаңа формациядағы педагогке, рухани дамыған, шығармашылық тұлғаға назар аударады. Себебі, «Қазақстандық білім беру жүйесі», жаһандық бәсекелестік аясында ерекшеленетін білім беру мазмұны мен технологиясы саласындағы озықәлемдік тәжірибені, инновациялық интеграцияланған ғылыми және білім беру құрылымдарын қолдану. Нарықтық қоғамда сапаны қалыптастыру, оның бәсекеге қабілеттілігі мен тартымдылығын арттыру. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі білім беру кеңістігіндегі мұғалімдер пән бойынша өзекті, іргелі ақпаратқа ие болуы керек; әлемді және онда тұратын адамды түсіну үшін байыпты гуманитарлық дайындығы болуы қажет; сабақтарды технологиялық қамтамасыз ету байыпты түрде жанартылуы керек; ақпараттық технологияларды барлығы түсінуі керек; әрбір қызметкер кәсіби сау болуы керек; әрбір мұғалім қай жерде жұмыс істесе де – ауылда немесе қалада – мектеп оқушыларына сапалы білім беру қызметтерін ұсынуы керек, олар оқушылардың жақсы нәтижелерге қол жеткізудің кепілі..

Қазіргі жаһандану кезеңінде білім беру жүйесінің жас ұрпаққа білім беру мен тәрбиелеудің мазмұны түбегейлі өзгерді. Жаһандану заманындағы барлық қоғамдық жүйенің өзгеруі орай, оның басты нысаны «адам» болғандықтан, қоғамдық–саяси, әлеуметтік–мәдени салалардың басты бағдары мен құндылықтарының өзгеруі, жаңа ғасырда білім беру жүйесінде демократия мен ізгілік ұстанымдарының қалыптасуына ықпал етуде.

Білім беру жүйесінің басты міндеті – жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен тәжірибе жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби тұрғыда шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау болып табылады. Осы міндеттерді жүзеге асыру үшін «Интеллектуалды ұлт – 2020» ұлттық жобасын ұсынылды. Интеллектуалды ұлт болу үшін тұлғаның ғылыми, кәсіби, мәдени ақпаратына, білімі және біліктілігіне, психологиялық, моралдық ерекшеліктері мен әлеуметтік ұжымда өзін-өзі ұйымдастыра, басқара алуына баса назар аудару қажеттігі туындап отыр [2; 56].

Педагогтың кәсіби стандартында берілген дескрипторлар дербестік пен жауапкершілікті және педагог мамандығының күрделілік дәрежесі мен педагогикалық қызметі – объектімен субъектінің өзара әрекеттесуі – делінген [3; 26]. Ендеше, болашақ педагогтардың қызмет ету объектісі – педагогикалық процесс болады, ал студент ықпалдастық нысанынан қызмет субъектісіне ауысады. Педагог пен білім алушының арасында жүргізілетін педагогикалық процесс білім беру жүйесіндегі тұжырымдаға негізделеді.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің міндеттерінің өзгеруіне орай, білім берудің үш тұжырымдамалық үлгісі анықталды. Олар:

1. пәнге бағытталған білім беру үлгісі;
2. тұлғаға бағдарланған оқыту үлгісі;
3. пәндік және тұлғаға бағдарланған оқыту үлгілерінің кіріктірілген түрі – ынтымақтасу үлгісі.

Білім беру жүйесіндегі парадигма тұлғалық парадигмаға ауысып, қазіргі білім тенденциясына айналуға. Ол өз кезегінде технократтық қоғамның дағдарысынан туындаған адам жайлы ойлаудың тереңдігінің көрінісі. Тұлғалық парадигма білімнің деңгейінің дамуымен сипатталып, ондағы бірсарынды құбылыстарды қабылдамайды, керісінше ол оқу үдерісіндегі ішкі ізгілікке бағытталып отырады. Жаңа бағыттағы білім беру жүйесіне дәстүрлі оқыту әдіснамасының сәйкессіздігі көрінеді. Өйткені, дәстүрлі оқыту негізінен білімдік парадигмаға негізделгендіктен, онда белгілі пәнді оқыту аясындағы әрекеттер арқылы білім алушы түсініктерді, тәжірибелерді меңгеруге тиіс болды. Әрине, бұл жағдайда тұлғаның табиғатына әсер ету мүмкіндігі шектеулі. Сондықтан оның дербестігі, қайталанбастығы, субъектілігі іске асатын ізгіліктілік әдіснамасының қажеттілігі артады.

Материалдар мен әдістер. Педагогика, психология, әлеуметтану, қоғамтану, мәдениеттану т.б. болсын тұлға мен оның дамуын зерттеуде белгілі бағыттар қалыптасқан. Жеке тұлғаны зерттеудегі мәдени–тарихи бағыттың негізін қалаушы ғалым Л.С. Выготский бірінші болып мінез-құлықты зерделеу кезінде мәдени белгілер жүйесіне бет бұрды. Басқа психологтардың төңіректен жүрген «сана – мінез-құлық» диадасының орнына ол «сана – мәдениет – мінез-құлық» триадасы бойынша ізденіске зейін қояды. Ғалым күрделі психикалық үдерістерді түсіну үшін олардың тарихын зерттеу керек деп есептеді. Оның пайымдауынша жеке бастық ақыл-ой ретінде, ал әлеуметтік әрекет ретінде көрініс береді. М.А. Кусаинова мен А.В. Красноперовтердің пікірінше, қазіргі мектептерде

оқушының тұлғалық сапаларын қалыптастыруда оларды мектеп қабырғасынан бастап кәсіпті дұрыс таңдауға яғни кәсіби қызметке дайындығын қолға алу қажеттігін ашып көрсетеді [4;59].

Жоғары кәсіптік білім беруде болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметіне дайындығын қалыптастыру мәселесі маңызды орын алады. Бұл мәселенің белгілі бір аспектілері философия, педагогика және психологияны зерттеу объектісі болды.

Зерттеу тақырыбындағы теориялық материалды талдау көрсеткендей, кейбір авторлар "кәсіби дайындық", "кәсібилік" ұғымдарын синоним ретінде қолданады.

С.И. Ожегованың орыс тілінің сөздігінде [5, 456] "дайындық" сөзінің мағынасын "бірдеңе жасауға келісім беру" ретінде анықтайды. Д.Н. Ушаков өндеген түсіндірме сөздікте бұл анықтаманы "бір нәрсеге үлес қосуға ұмтылу" деп толықтырады [6, 56 б.]. «Дайындық» термині келесі мағынаны білдіреді: «Қажетті дайындықты алған, бір нәрсеге жарамды».

"Дайындық" термині, өз кезегінде, "біреудің алған білім қоры" немесе "бір нәрсені ұйымдастырудың алдын-ала әрекеттері" дегенді білдіреді.

А.К. Маркова осы ұғымдарға: "Еңбекке психологиялық дайындық – бұл белгілі бір іс-әрекеттерді тиімді (және қажет болған жағдайда шұғыл) орындауды қамтамасыз ететін адамның барлық психологиялық және психофизиологиялық жүйелерін жұмылдыру жағдайы деп анықтама береді. Еңбекке дайындық – бұл жеке тұлғалық сипаттамалардың, жалпы және арнайы қабілеттердің, мінез белгілерінің болуы, адамның дағдылармен, біліммен, біліктіліктермен қарулануы, осы қызметті орындау туралы шешім қабылдауға келісуі" [7. 162б].

Психологиялық зерттеулерде дайындық тұлғаның белсенділікпен тығыз байланысты тұрақты жеке сипаттамасы және күйі ретінде қарастырылады. Ол өзін көрсетеді және қызмет барысында қалыптасады және оның ажырамас бөлігі болып табылады.

В.А. Слостенин кәсіби дайындықты мұғалімнің тұлғалық бейімделуін, оның педагогикалық қызметті дамытуға бағытталған әрекеттердің мақсаттары мен нәтижелерін жобалауға және оны орындауға ұмтылысын қамтамасыз ететін жүйе ретінде қарастырады [8, 78б].

Дайындық механизмінің дамуы басқару механизмінен өзін-өзі басқару механизміне айналады. Мұғалімнің кәсіби және жеке жетілуі оның дайындығының көрсеткіші болып табылады. Л.В. Кондрашова кәсіби дайындық ұғымын жалпы тұлғаға тән қасиеттері, болашақ мұғалімге өзінің кәсіби функциялары мен міндеттерін адал, сауатты, саналы түрде орындауға кірісуге мүмкіндік беретін көзқарастар мен қатынастарды қалыптастыру деп түсіндіреді [9, 75б].

В.А.Болотов пен В.В.Сериков құзыреттілікті жеке өзін-өзі жүзеге асыруға, оқушының өмірде өз орнын табуға ықпал ететін білім, білік, дағдыны өмір сүру тәсілі ретінде анықтайды, нәтижесінде білім жоғары мотивацияланған және шынайы мағынада тұлғаға бағытталған, жеке әлеуетке деген сұранысты қамтамасыз етеді, басқаларды жеке тану және оның өзіндік маңыздылығын түсіну [10, 8–14 бб].

Авторлардың пікірінше, құзыреттілік жеке тұлғаның қасиеті ретінде әр түрлі формада болады:

- шеберлік дәрежесі ретінде;
- жеке өзін-өзі тану тәсілі (әдет, өмір салты, хобби);
- жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуының белгілі бір нәтижесі;
- қабілеттің көріну формалары және т.б.

Біздің ойымызша, құзыреттілік нақты оқу процесі мен "технологиялық" тәжірибені жинақтаудан туындамайды, бірақ жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі ұйымдастыруының нәтижесі, оның "белсенді және жеке тәжірибесінің" өнімі болып табылады.

Білім берудегі құзыреттілік тәсілінің негізін қалаушы, ағылшын психологы Дж.Равен құзыреттілік дегеніміз – адамның "көптеген компоненттерден тұратын, олардың көпшілігі бір-бірінен салыстырмалы түрде тәуелсіз ... кейбір компоненттер танымдық салаға, ал басқалары эмоционалды салаға қатысты; бұл компоненттер бір-бірін тиімді мінез-құлық құрамы ретінде алмастыра алады". Құзыреттілікке білімдер, дағдылар, ойлау тәсілдері және өз іс-әрекетіне жауапкершілік алуға дайындық жатады [11. 97 б.].

А.К. Маркованың айтуынша, кәсіпқойлық – бұл «жұмысты ойдағыдай орындау үшін қажетті адамның жеке сипаттамаларының жиынтығы, жиынтығы». Бұл түсінік шартты түрде «нормативті кәсіпқойлық» деп аталады [12, 31 б.].

Мұғалімнің кәсібилігінің ерекшеліктері көбінесе оның жұмысының ерекшеліктерімен анықталады. А.К. Маркова кәсіби қызмет, оның қалай жүретініне байланысты, жеке тұлғалық

ерекшеліктерге әсер етеді және "кәсіби мотивтер мен бағдарлар сараланған сайын белгілі бір жеке қасиеттер дамиды" деп санайды [12, 108 б].

Н.В. Кузьминаның пікірінше, педагогикалық іс-әрекеттің кәсібилігі «оның өнімділігін бақылау, өзін-өзі бақылау шараларын бақылау мақсатында ғылыми зерттеу элементтерін енгізуден» тұрады [13, 53–5566].

Сонымен бірге, өнімділік «білім беру үдерісіне бөлінген уақытта оқушылардың барлығына немесе басым көпшілігіне қатысты қажетті түпкілікті нәтижеге қол жеткізуді қамтамасыз ететін, педагогикалық мәселелерді шешуге байланысты педагогикалық мақсатқа сай әрекеттер жүйесі мен жүйелілігі ретінде сипатталады».

Бұл В.Ю. Ваниеваның пікірінше, болашақ педагогтардың кәсіби біліктілігін сипаттайтын іргелі білімді, дағдыларды, қабілеттерді, саналы әлеуметтік – жеке ұстанымдар мен көзқарастарды, құндылық бағдарларын, тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін, субъективті-әлеуметтік рөлдерді орындау арқылы қамтамасыз етіледі [14, 876].

Болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыратын тәжірибеге-бағытталған оқытуды жүзеге асыруда жеке көзқарасты қолдану арқылы келесі *шарттармен анықталуы тиіс*, – деп қарастырамыз:

– жоғары оқу орнының білім беру ортасында оқу және кәсіби уәждеменің жоғары деңгейін қолдау;

– әр студенттің әлеуметтік және оқу тәжірибесін, мінез-құлық ерекшеліктерінің кешенін, тұлғалық бағыт бағдарын және т. б. ескере отырып, іс-әрекет траекториясын құру;

– оқытудың барлық кезеңдерінде студенттерді педагогикалық тұрғыда сүйемелдеу;

– бүкіл оқу кезеңі ішінде олардың психологиялық жай-күйін түзету;

– әр студенттің оқу іс-әрекетінің нәтижесі мен процесін бағалау және түзету;

– оқыту процесінде өзін-өзі бағалау және өзара бағалау әдістерін кеңінен қолдану;

– студенттердің рефлексивті дағдыларын дамыту;

– білім беру үдерісінде жеке тұлғаға бағытталған технологияларды кеңінен қолдану болып табылады. Себебі, тәжірибеге-бағытталған оқыту мақсаттарына тұлғаға бағытталған тәсіл зор ықпал етеді. Оларға:

– әр студенттің жеке танымдық қабілеттерін дамытуға, оның жеке (субъективтік) тәжірибесін көбірек анықтауға, ынталандыру, пайдалануға, «мәдениеттендіруге», өзін-өзі тануына, өмірде өз орнын табуына және қабілеттерінің іске асуына көмек көрсетуге бағытталады;

– студенттердің тұлғалық бейнесінің қалыптасуына қажетті өзін-өзі жетілдіру, жүзеге асыру, бейімдеу, өзін-өзі реттеу, өзін қорғау, өзін-өзі тәрбиелеу механизмдерін ендіру;

– оқушының жеке басын, оның даралығын және қайталанбас қасиеттерін дамыту болып табылады.

Сонымен, кәсібилік дегеніміз «ең жоғары сапа, кәсіби көрсеткіш». В.А. Слостенин атап өткендей, мұғалімнің педагогикалық іс-әрекеттің субъектісі ретіндегі сапалық сипаттамасы, яғни оның кәсібилігі – бұл кәсіби құзіреттіліктің жоғары деңгейі және педагогикалық мәселелерді нәтижелі шешуге жеке дайындығы [8, 596].

Кәсіпқойлық тәжірибелік (бірақ оқу емес) қызмет процесінде қол жеткізіледі және мұғалімнің еңбек өнімділігінің жоғарғы дәрежесін қамтамасыз ететін кәсіпті, кәсіби шеберлікті терең меңгеруді білдіреді. Тәжірибесі бар кез-келген мұғалім оған қол жеткізе алмайды. Сондықтан университетте болашақ мұғалімдерді даярлау туралы айтқанда, кәсіби құзыреттілік немесе кәсіби дайындық туралы айтқан жөн.

Ғалымдардың пікірінше, мұғалімнің кәсіби қызметі білім беру кезінде оның көптүрлілігін және білімді тәжірибеге тікелей ұштастыруды қиындататын оқыту жағдайындағы күрделі кешенді сипаттарды ескерумен түсіндірілуі керек. Сол үшін бүгінде балаларды белгілі бір пәнге оқыту сияқты күрделі саланың жай орындаушылары мен қарапайым мамандарынан гөрі кәсіби педагог дайындау міндеті өзекті болып табылады. Бүгінде кәсіби педагогтарды дайындау ерекшелігі қолданыстағы білім беру жүйесін түбегейлі өзгерту қажеттілігімен байланысты.

Ғылымда тұлғаның «өзін-өзі дамытуы», «өз бетімен білім алуы» және «өздігімен жобалауы» сияқты жаңа құндылықтар туралы айтыла бастады. Бұл құндылықтар педагогикадағы жаңа парадигманың негізі болып қалануы керек. Тұлғаға бағдарлау сияқты білім берудің ерекшеліктері неден құралатындығын талқылаған кезде, педагогты дайындауда бұл құндылықтар алдыңғы қатарға шықпақ.

Сонымен, пәндік мамандарды даярлауға бағытталған қазіргі педагогикалық оқытудың дәстүрлі жүйесі заманауи педагогикалық тәжірибенің сұраныстарын қанағаттандырмайтынын алға тартуға болады.

ЖОО–да педагогикалық тәжірибенің барлық түрлері оқыту үдерісінің барлық кезеңінде жүзеге асырылады. Педагогика және жеке әдістемелер бойынша тәжірибелік және зертханалық сабақтарда оқытудың белсенді әдістерін (нақты педагогикалық жағдайларды талдау, педагогикалық міндеттерді шешу, іскерлік ойындарды өткізу және т.б.) пайдалану кезінде студенттерде кәсіби құзыреттер қалыптасады. Сонымен, педагогикалық тәжірибенің әр түрі үшін студенттер тәжірибеге дайындық процесінде және оны өту кезінде игеруі керек кәсіби құзыреттіліктер анықталады.

В.Ю. Ваниеваның пікірінше, педагогикалық тәжірибе бойынша ұсынылатын тапсырмалар болашақ педагогтарды теориялық даярлаудың мазмұнын көрсетіп қана қоймай, оны тереңдету мен кеңейтуге, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мен жетілдіруге бағытталады. Педагогикалық, өндірістік тәжірибені мақсатты түрде ұйымдастырған кезде студенттер оқушылармен үнемі сөйлесуге және оларға бақылау жүргізуге, әртүрлі білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие іс-әрекетін ұйымдастырумен және өткізумен танысуға, мұғалімнің іс-әрекетін байқауға және талдауға; сабақтарды, сабақтан тыс және тәрбие жұмыстарын өз бетінше дайындауға және жүргізуге мүмкіндік алады. Студенттердің педагогикалық тәжірибесін ұйымдастыру және өткізу жүйесі оларға мектеп мұғалімінің ғылыми-әдістемелік зертханасымен танысуға және кәсіби-педагогикалық қызмет тәжірибесін меңгеруге мүмкіндік береді. Жоғары оқу орындарында сипатталған педагогикалық тәжірибе жүйесі болашақ педагогтардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастырады [14, 223–6].

Болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын жетілдіру үшін диагностика жасау қажет деп есептейміз. Біздің зерттеуіміздің бірінші диагностикалық кезеңінде педагогикалық мамандықта оқитын студенттердің кәсіби дайындық компоненттерінің қалыптасу деңгейін анықтайтын эмпирикалық диагностикалық зерттеу жұмыстарын жүргізіп, жан-жақты талдау жасалынды. Бізді зерттеу жұмысымыздың мақсаты-жұмыс берушілер мен мұғалімдердің білім беру саласындағы тәжірибеге бағытталған оқытудың сапасы туралы көзқарасын анықтап, болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын зерттеу тұрғысынан қалай ерекшеленетінін талдау болып табылады. Зерттеу барысында жұмыс берушілерден білім беру саласындағы тәжірибеге-бағытталған оқытудың сапасын жетілдіру туралы олардың көзқарастары жайлы мәліметтер жиналды. Бұл талдау нәтижелері диагностиканың маңызды ерекшелігін ашып берді.

Тәжірибеге бағытталған оқыту негізінде болашақ педагогтардың кәсіби даярлығының сапа проблемаларынан айырмашылығы, кәсіби даярлық пентәжірибеге-бағытталған оқытудың деңгейлері арасында айқын айырмашылықтың аз екендігін көрсетті. Тәжірибеге-бағытталған оқу сапалары арасында айқын қарама-қайшылықтың бар екендігін байқауға болады. Бұл білім беру саласындағы тәжірибеге бағытталған оқытудың екі жақты мақсатының, атап айтқанда білім беру саласындағы тәжірибеге үлес қосудың маңыздылығын көрсетеді. Теориялық және тәжірибеге-бағытталған оқыту арасында айқын қарама-қайшылықтың болмауы жұмыс берушілердің және мұғалімдердің екі жақты көзқарастарын көрсетуі мүмкін. Бұл сонымен қатар кейбір сапа проблемалары біздің нәтижелерімізде басқаларға қарағанда жиі кездесетінін түсіндіруі мүмкін.

Болашақ педагогтардың білім сапасын талқылау кезінде жұмыс берушілер жалпы болашақ педагогтарға ғана емес, тәжірибеге бағытталған оқытудың әртүрлі аспектілеріне назар аударады. тәжірибеге бағытталған оқытудың әртүрлі аспектілері арасындағы мұндай айырмашылық мұғалім мен студент–практиканттардың бірлесе отырып жұмыс атқаруға, инновациялық әдістерге және өз жұмыстарының нәтижелеріне деген алаңдаушылығынан болуы мүмкін. Студент-практикантпен бірлесіп жұмыс жасау мұғалімдердің тәжірибелік жұмыстарында басты рөл атқарады, онда олар мектеп пен жоо-ның бірлестігін арттырып, оны одан әрі дамытады.

Зерттеу нәтижелері. Шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне талдау жасау барысында Голландия елінің ғалымдары тәжірибеге-бағытталған оқытуды практикалық зерттеулердің сапасын зерттеуші-мұғалімдерге жүргізген. Мұнда мұғалімдердің жалпы білім беру саласындағы зерттеулерге қатысты айтқан пікірлері бойынша, Гор және Гитлин өз зерттеулерінде оны білім беру тәжірибесінде қалай қолдануға болатындығын көрсетуі маңызды екендігін айтады (Гор және Гитлин, Ratcliffe et al. 2005). Голландиялық ғалым S.E.A.Groothuisen бұл әдісті туралы алаңдаушылық зерттеушілер ретінде олардың көзқарасынан туындауы мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, олар зерттеудің сапасын бағалау және өз зерттеулерінің әдістері туралы идеялар алу үшін зерттеудің қалай жүргізілгеніне қызығушылық танытады. Нәтижелерге қатысты алаңдаушылық олардың тәжірибесінен де, зерттеу

перспективаларынан да туындауы мүмкін. Біздің зерттеуіміздің нәтижесі тәжірибелік білім беру зерттеулерінің сапасына байланысты жеті мәселе болды. Бұл сапа проблемалары әдебиетте зерттеушілер көрсеткен сапа проблемаларымен сәйкес келеді (1-кесте), бірақ олар оларды кеңейтеді, толықтырады және шектейді. Зерттеуші мұғалімдердің "ақиқат құндылығына" байланысты сапа мәселелері әдебиеттегі осы мәселеге қатысты алаңдаушылыққа ұқсас. Екеуі де нәтижелер тәжірибенің табиғи жағдайындағы оқиғаларды дәл көрсетуі керек дейді. "Қолдану", "жүйелілік", "бейтараптық" және "кумулятивтілік" сапасы туралы алаңдаушылық олардың мағынасында кеңейтілді. "Тану" және "тиімділік" туралы алаңдаушылықты зерттеуші мұғалімдер енгізеді. Әдебиетте көрсетілген "түсіну", "қабылдау", "пайдалану ыңғайлылығы", "оқуға арналған құндылықтар" және "экономикалық құндылықтар" туралы алаңдаушылық басқа сапа проблемаларына біріктірілген немесе зерттеуші мұғалімдер айтпаған.

Зерттеуші педагогтардың "қолдану", "жүйелілік", "бейтараптық" және "кумулятивтілік" сапасы туралы алаңдаушылықтары зерттеушілердің әдебиет сапасының проблемаларымен ұқсастықтары мен айырмашылықтарын көрсетеді. Біріншіден, зерттеу мұғалімдері "қолдану", "жүйелілік" және "кумулятивтілік" сипаттамаларын неғұрлым нақты етеді, бұл зерттеудің қандай аспектілерін қолдануға болатындығын, мысалы, араласуды, әдісті, нәтижені көрсетеді. Сонымен қатар, зерттеушілер "қолдану" жалпылау дәрежесі ретінде сипаттаған кезде, зерттеуші педагогтар оны нақтылай түседі, оны орындылық пен өзектілік деп сипаттайды.

Екіншіден, олар білім беру зерттеулеріне қосымша білім беру тәжірибесіне тікелей сілтеме жасай отырып, "қолдану", "жүйелілік" және "кумулятивтілік" сипаттамаларын кеңейтеді. Зерттеуші педагогтар ғылыми зерттеулерді тек зерттеудің басқа контекстінде ғана емес, сонымен қатар білім беру тәжірибесінде де қолдану және көбейту керек, сондықтан мектептер, мұғалімдер мен оқушылар пайда көре алады. "Ккумулятивтілікке" келетін болсақ, зерттеуші педагогтар ғылыми білімге қосымша тәжірибелік білімнің құндылығына сенімді.

Үшіншіден, зерттеуші мұғалімдердің "жүйелілік" пен "бейтараптық" туралы алаңдаушылықтарын сипаттауы зерттеушілердің сипаттамасынан өзгеше. Алайда, бұл әртүрлі сипаттамалар бір-біріне қайшы келмейді, бірақ сәйкес келеді. Зерттеуші мұғалімдерді нәтижелер мазалайды, өйткені олар білім беру саласындағы тәжірибелік зерттеулердің (мүмкін) білім беру саласындағы зерттеулер мен тәжірибеге қандай үлес қосатынын білгісі келетіндігін айтады [15, 7746].

Шетелдік ғалымдардың еңбектеріне талдау жүргізе келе, болашақ педагогтардың кәсіби дайындығы тәжірибе барысында жүзеге асады және олардың кәсіби түйінді құзыреттіліктері дамиды. Әрине аталмыш құзыреттіліктер жедел түрде емес, Блум таксономиясы бойынша білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау және қорытынды шығару нәтижесінде бірте-бірте болашақ педагогтың бойынан көріне бастайды. Педагогикалық мамандық бойынша бітіруші түлектердің "кәсіби дайындық" ұғымының мәні туралы түсініктерін анықтау үшін олардан "Педагог болу дегеніміз не?" атты эссе жазу ұсынылды, онда студенттер төмендегідей сұрақтарға жауаптар беруі қажет болатын:

1. Неліктен сіз осы мамандықты таңдадыңыз?
2. Педагог мамандығының қандай ерекшеліктері бар?
3. Сіздің ойыңызша, педагог қандай жеке қасиеттерге ие болуы керек?
4. Педагогикалық қызметті тиімді жүзеге асыру үшін педагогқа қандай дағдылар қажет?

Көптеген студенттер (61%) болашақ мамандықты әлеуметтік маңызды деп санап, тіпті оны дәрігер мамандығымен салыстыра отырып, адамдарға көмектесуге деген ұмтылысты мамандық таңдауда қозғаушы күш деп атады.

Маңызды жеке қасиеттердің ішінде олар балаларға деген сүйіспеншілікті, жауапкершілікті, әдептілікті, шыдамдылық пен қарым-қатынасты орната білу біліктілігін көрсетті.

Алайда, кейбір студенттер бұл мамандықты кездейсоқ таңдағандығы (18,1 %) айтылған, немесе себебін мүлдем көрсетпеген (20,9 %) зерттелушілерде болды.

Олардың кәсіби қызметте қажет болатын қандай дағдылар бар және олар туралы не білесіз? деген сұрақтарға берген жауаптары негізінен баланың жоғары психикалық функцияларын дамыту, диагностикалау және түзетуге қатысты болды.

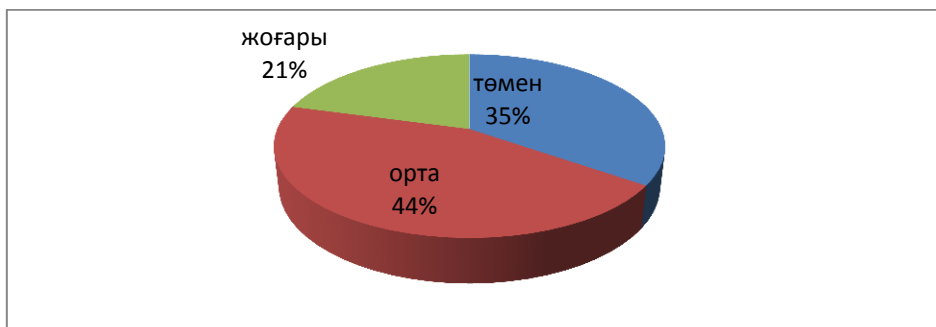
Болашақ педагогтардың аз ғана бөлігі (8,1%) оқушымен және оның ата-анасымен қарым-қатынас жасау қажеттілігін атап өтті. Ешкім рефлексивті дағдылардың қажеттілігін көрсетпеді.

Сауалнама болашақ педагогтардың кәсіби қызметке дайындық деңгейін қалай бағалайтынын анықтау үшін, жұмыс барысында анықталған критерийлерді (жеке, арнайы, мотивациялық, коммуникативті және рефлексивті), олардың кәсіби дайындығының эмпатиялық көрсеткіш деңгейлерімен

қоса репродуктивті (төмен), бейімделгіш (орташа) және интегративті (жоғары) деңгейлерді қолдана отырып жүргізілді.

Жалпы қорытындылағанда студенттердің жұмысқа теориялық және тәжірибелік дайындығы деңгейлеріндегі арасында алшақтықтың бар екендігі анықталды (көрсеткіштердегі алшақтық орташа алғанда 13%-ды құрады). Бұл факт түлектердің көпшілігінде "білу" және "біліктілік" ұғымдарының сәйкессіздігін көрсетеді.

Анықтау кезеңінің бір сұрағына талдау жүргізу нәтижесі бойынша диаграмма түріндегі қорытындысы ұсынылды. Мәселен, мұнда студенттердің 31,2%-ы кәсіптік даярлықтың қалыптасуының төмен деңгейіне, 40,1%-ы орта дайындыққа жатқызылса, олардың 18,7% кәсіптік қызметке дайындықтың жоғары деңгейін көрсетті.

Сурет 1. Болашақ педагогтардың кәсіби қызметке дайындық деңгейінің диаграммалық көрсеткіші

Сонымен қатар, педагогикалық мамандықта оқитын студенттердің кәсіби дайындығының қалыптасу деңгейін анықтау үшін тұлғалық құрылымдарының маңызды қасиеттерін анықтадық: эмпатия, төзімділік, эмоционалды тұрақтылық.

Н.П. Фетискин әдісі бойынша болашақ мамандардың эмпатиясының дамуын диагностикаладық. Осы жүргізілген диагностикала нәтижелерін талдайтын болсақ, барлық субъектілерде эмпатия жеткілікті түрде қалыптаспағанын көрсетті: сауалнамаға қатысқан түлектердің үштен бірінен астамында (32,5%) төмен деңгейде, яғни тұлғааралық қарым-қатынаста олар басқалардың іс-әрекеттеріне баға беруге бейім, өз жеке әсерлеріне сенбейді, көбінесе өздерінің эмоцияларын басқарады, қарым-қатынаста олар мұқият, сөзбен айтылғаннан гөрі көбірек түсінуге тырысады, кейде әңгімелесушінің шамадан тыс қатты сезімдерін көрсетуіне шыдамдымайды, олар ашық емін еркін қарым-қатынастарға түсе алмайды және өз эмоцияларын ашық білдіре бермейді, бұл олардың адамдарды толық қабылдауына кедергі келтіреді.

Респонденттердің жартысынан көбі (54%) эмпатиясының көрінуінің орташа деңгейімен сипатталады. Олар тұлғааралық қарым-қатынаста қиындықтарға тап болады, олар өз сөзінде сынға эрең шыдайды, іс-әрекетте олар өзімшіл, сезімге эмоционалды жауап беру оларға жиі түсініксіз және мағынасыз болып көрінеді, олар топта жұмыс істеуден жалғыздықты жақсы көреді.

Сауалнамаға қатысушылардың шамамен 13,5 % эмпатияның жоғары деңгейін көрсетті. Олар жоғары дамыған сезімталдығымен және әсерленгіштігімен ерекшеленеді, көбінесе өздерінің эмоционалды проблемаларын басқа адамдардың проблемаларынан ажыратпайды, сонымен қатар қақтығыстардан аулақ болуға және ымырашыл шешімдер табуға тырысады, сынға жақсы шыдайды, жалғыз жұмыс істеуден топтық жұмысты жақсы көреді, басқалар оларды шынайылығы үшін бағалайды.

Сурет–2. Тұлғаның эмпатиялық бейімділіктері деңгейі.

Зерттеу жұмысының анықтау кезеңіндегі тұлғаның эмпатиялық бейімділіктері деңгейі анықтаудың диаграммалық көрсеткіштері берілген. Осы көрсеткіштердің нәтижесінде қалыптастырушы эксперимент жоспарланды. Ғылыми болжамның дәлелдігін эксперименттің қорытынды нәтижесі бойынша тұжырым жасалады.

Деңгейлер	Респонденттердің үлесі %
Төмен эмпатиялық бейімділік	13,5
Орташа эмпатиялық бейімділік	54
Жоғары эмпатиялық бейімділік	32,5

Кесте – 1. Тұлғаның эмпатиялық бейімділіктерін диагностикалау нәтижелері (%)

Талқылау. Кейбір сауалнамаға қатысушылар бастапқыда педагогикалық мамандыққа бейімділікті сезінбегендерін және жоғары оқу орнын өздері таңдамағанын, мамандық таңдау барысында ата-аналарының (достарының, таныстарының немесе сыныптастарының) кеңесі бойынша оқып жатқан мамандықтарына түскендерін, бірақ оқу үдерісінің қызық және инновациялық ақпаратқа толы болғандықтан оқып жатқан мамандықтарына бойы "үйренгендерін" атап өтті және енді жасаған таңдауларына өкінбейтіндігін, еңбек қызметінің басталуын тағатсыздана күтуде екендіктерін атап көрсетті.

Жалпы нәтижесінде педагогикалық мамандықта оқитын студенттердің жұмысқа теориялық және тәжірибелік дайындық деңгейлеріндегі арасында алшақтықтың бар екендігі анықталды (көрсеткіштердегі алшақтық орташа алғанда 13%-ды құрады). Бұл факт түлектердің көпшілігінде "білу" және "біліктілік" ұғымдарының сәйкессіздігін көрсетеді.

Бітіруші студенттермен жүргізілген жұмыс түлектердің кәсіби қызметке тәжірибелік дайындығының жеткіліксіз болу себептерін анықтауға мүмкіндік берді, олардың ішінде:

- оқу процесінің теориялық бағыттылығы;
- оқу жоспарымен өндірістік тәжірибеға бөлінетін сағат санының жеткіліксіздігі;
- белгілі бір, тиісті түрде жабдықталған (техникалық) тәжірибе базаларының болмауы;
- оқу процесінде кәсіби қызметке деген ынтаның төмендету.

Педагогикалық жоғары оқу орындары студенттерінің, оның ішінде педагогикалық мамандықта оқитындардың кәсіби дайындығының қалыптасу деңгейін анықтау үшін біз психологиялық зерттеулерде кәсіби дайындық дәрежесі адамның кәсіби маңызды қасиеттерінің қалыптасуы негізінде бағаланатындығын ескере отырып, тесттік және сараптамалық бағалау жүргізілді. Сараптамалық қорытынды нәтижесінде студенттердің кәсіби қызметке дайындығы олардың эмпатиялық бейімділіктеріне тәуелді екендігі нақтыланды.

Тәжірибеге-бағытталған оқыту психикалық және заттық әрекетті меңгеруге бағытталған, ол тек

тәжірибенің молаюына ғана ықпал етіп қоймайды, сонымен қатар кәсіби қызметке белсенді еруге мүмкіндік беретін жеке тұлғалық құрылымдарды қалыптастырады. Студенттің тәжірибеге бағытталған оқыту барысында бірнеше рет жүзеге асырылған іс-әрекеттерімен операциялары жаңа жағдайларда қайта іске асырылуы үшін интериоризация-ланады. Тәжірибеге-бағытталған оқытудың маңызды сипаттамасы оқу-танымдық іс-әрекеттің уәждемесі болып табылады, ал оның мақсаты болашақ педагогтардың кәсіби іс-әрекетке дайындығын білу, түсіну қолдану ғана емес, талдау, жинақтау арқылы өзіндік тұжырым жасап, өз іс-әрекетіне баға бере алатын деңгейге жетелейді.

Қорытынды. Білім беруді дамытудағы басты мақсат білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде қоғамның жаңа талаптарына жауап беретін білімді, жоғары білікті жастар, білім алуға қол жеткізуге мүмкіндік беретін жоғары сапалы, бәсекеге қабілетті білім беру жүйесін қалыптастыру болып табылады. Сондықтан, мемлекетіміздің жарқын болашағының кепілі ретінде жоғары оқу орындары еңбек нарығында білікті маман даярлау мәселесімен жұмысты жүзеге асыру кезінде білімді дамытуды тәжірибеге-бағытталған оқыту тәсілдерін қолдану маңызды орын алады.

Жоғары білімнің қазіргі бағытын дамыту – біздің өркениетіміздегі өлшемдерге негізделген. Инновациялық білім біртіндеп ескіріп, университетте және өмір бойы білім алуға бағытталған өзін-өзі тәрбиелеуге мүмкіндік беретін негізгі құзыреттерді игеруге назар аудару қабағытталған білім беру жүйесі көптеген жүйелерден тұрады, іс-әрекеттер мен операцияларды қамтиды, Теория мен практиканың ұштасуы нәтижесінде болашақ педагог-тардың функционалдық сауаттылық деңгейі артып, оқу және кәсіби қызметті барынша жақындастыруға ықпал етеді. Бұл келесі ұғыммен түсіндіріледі:

Білім беру кеңістігі педагогының жалпы мәдениеті мен әлеуметтік біліміне, кәсіби деңгейіне жоғары талаптар қояды, оның жалпы педагогикалық және әдістемелік деңгейін үнемі жетілдіруді қажет етеді. Педагог мұны жақсы түсінеді (және ол бүгін онымен айналысады), оны дайындау және қайта даярлау енді "нені және қалай оқыту керек?" деген сұрақтарға дайын жауаптарды жаттанды түрде ғана емес, сонымен қатар, оның ғылыми және шығармашылық қабілеттерін дамытуда қаншалықты болуы керек, бұл педагогқа аталмыш сұрақтарға сындарлы жауаптарды іздестіруде креативтілік танытуға мүмкіндік береді. Осылайша, тәжірибеге-бағытталған оқытудың маңызды сипаттамасы метатанымдық іс-әрекеттің мотивациясы болып табылады, оның мақсаты болашақ педагогтардың құзыреттілік деңгейімен қоса кәсіби қызметке дайындығында дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) //ҚР үкіметінің 2021 ж, 8 шілдесі. № 471 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000471>
2. Н.Назарбаев «Интеллектуалды ұлт – 2020», ұлттық жобасы// https://www.kt.kz/kaz/state/memleket_basshisi_intellektualdi_ult_2020.
3. Педагогтің кәсіби стандарты. Астана, 2017.//https://astana.atameken.kz/uploads/content/files/%D0%9F%D0%A1%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3_%D0%BA%D0%B0%D0%B7.pdf
4. Кусаинова М.А., Красноперов А.В. Теория и технология лично-ориентированного обучения в современной школе. – Алматы: Ғылым, 2004. – 190 с.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка /С.И.Ожегов. –М.:Русский язык, 1988– 748
6. Ушаков Д.Н. Толковый словарь современного русского языка [Электронный ресурс] / Д.Н. Ушаков. – URL: <http://ushajodictionary.ru> (дата обращения: 11.11.2012)
7. Маркова А.К. Психология профессионализма /А.К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – С. 312.
8. Педагогика профессионального образования: учебное пособие для вузов по специальности «Педагогика»; под ред. В.А. Сластенина; Междунар. акад. наук пед. образования. – 2-е изд., стер. – М.: Академия, 2006. – С. 368.
9. Кондрашова Л.В. Воспитание нравственно-психологической готовности студентов к педагогической деятельности /Л.В. Кондрашова // Советская педагогика. – 1984. – № 5. – С.75–79.
10. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С.8–14.
11. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы: пер. с англ. / Дж. Равен. – 2-е изд., испр. – М.: «Когито-Центр», 2001. – 142с

12. Маркова А.К. Психология труда учителя / А.К. Маркова. – М., 1993. – 192с.

13. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 117с.

14. Ваниева В.Ю. Практико-ориентированный подход к подготовке студентов – будущих логопедов к профессиональной деятельности // Интернет-журнал «Науковедение». – 2015. – Т. 7. – №5 (30)

15. S. E. A. Groothuijsen, L.H. Bronkhorst, G.T. Prins & W. Kuiper (2020) Teacher-researchers' quality concerns for practice-oriented educational research, *Research Papers in Education*, 35:6, 766–787 // <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02671522.2019.1633558?needAccess=true>

References:

1. ҚР Өмір бойы оқу (yzdiksiz bilim беру) //ҚР үкіметінің 2021 ж, 8 шілдесі. № 471 қаулысы.

2. N.Nazarbaev "Intellektualdy ult–2020", ulttyq jobasy// https://www.kt.kz/kaz/state/memleket_basshisi_intellektualdi_ult_2020.

3. Pedagogtin kasibi standarty. Astana, 2017. // https://astana.atameken.kz/uploads/content/files/%D0%9F%D0%A1%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3_%D0%BA%D0%B0%D0%B7.pdf

4. Kusanova M.A., Krasnoperov A.V. Teoria i tehnologia lichnostno-orientirovannogo obucheniya v sovremennoi shkole. – Almaty: Gylm, 2004. – 190 s.

5. Ojegov S.I. Slovar russkogo iazyka / S.I. Ojegov. – М.: Rýsskii iazyk, 1988. – 748 s.

6. Ishakov D.N. Tolkovyy slovar sovremennogo russkogo iazyka [Elektronnyy resýrs] / D.N. Ishakov. – URL: <http://ushajodictionary.ru> (data obrasheniya: 11.11.2012)

7. Markova A.K. Psihologiya professionalizma / A.K. Markova. – М.: Mejdunarodnyy gumanitarnyy fond "Znanie", 1996. – 312 s.

8. Pedagogika professionalnogo obrazovaniya: uchebnoe posobie dlia vuzov po spetsialnosti "Pedagogika"; pod red. V.A. Slastenina; Mejdunar. akad. nauk ped. obrazovaniya. – 2–e izd., ster. – М.: Akademia, 2006. – 368 s.

9. Kondrashova L.V. Vospitanie npravstvenno-psihologicheskoi gotovnosti studentov k pedagogicheskoi deiatelnosti / L.V. Kondrashova // Sovetskaia pedagogika. – 1984. – № 5. – С.75–79.

10. Bolotov V.A. Kompetentnostnaia model: ot idei k obrazovatelnoi paradigme / V.A. Bolotov, V.V.Serikov // Pedagogika. – 2003. – № 10. – S. 8–14.

11. Raven Dj. Pedagogicheskoe testirovanie: Problemy, zablujdeniia, perspektivy: per. s angl. / Dj. Raven. – 2–e izd., ispr. – М.: "Kogito–Sentr", 2001. – 142 s

12. Markova A.K. Psihologiya trýda ýchitelá / A.K. Markova. – М., 1993. – 192 s.

13. Kuzmina N.V. Professionalizm deiatelnosti prepodavatelia i мастера proizvodstvennogo obucheniya / N.V. Kýz – mina. – М.: Vysshiaia shkola, 1990. – 117 s.

14. Vanieva V.Ia. Praktiko-orientirovannyy podhod k podgotovke studentov – budushih logopedov k professionalnoi deiatelnosti // Internet-jurnal "Naukovedenie". – 2015. – Т. 7. – №5 (30)

15. S.E.A. Groothuijsen, L.H.Bronkhorst, G.T. Prins&W.Kuiper(2020)Teacher-researchers' quality concerns for practice-oriented educational research, *Research Papers in Education*, 35:6,766–787// <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02671522.2019.1633558?needAccess=true>